

جامعه‌شناس و مورّخ

نویسنده -

پیر بوردیو

مجموعه از:

روزه با رتی

مترجم

انور محمدی

نشر گل آذین

تأسیس ۱۳۷۷

این کتاب ترجمه‌ای است از:

The sociologist and the historian

Pierre Bourdieu, Roger Chartier

Translated from French to English by David Fernbach

Polity Press, 2015

بمعشایر مورخ

نویسنده: بوردیو، پیر، (۱۹۳۰-۲۰۰۲ م.)

[مصاحبه از: روژه شارتی (۱۹۴۵ م.)]

ترجمه از فرانسوی به انگلیسی: دیوید فیباخ David Fernbach

مترجم: محمدی، انور، (۱۳۶۳)

تهران: گل آذین، ۱۳۹۸. ۱۲۰ صفحه

شابک: 978-622-6352-38-3

وضعیت فهرست‌نویسی: فیا

موضوع: مصاحبه‌ها - فرانسه - تاریخ‌نویسان - جامعه‌شناسان

Interviews - France - Historians - Sociologists

رده‌بندی کنگره: HM ۴۷۹

رده‌بندی دیویی: ۳۰۱/۰۹۴۴

شماره کتابشناسی ملی: ۵۸۰۰۰۵۹

نشر گل آذین

جامعه‌شناس و مورخ

نویسنده: پیر بورديو

ترجمه از فرانسوی به انگلیسی: دیوید فرنباخ David Fernbach

مباحث از: رژه شارتی

مترجم: انور محمدی

چاپ اول: ۱۲۸۸

تایپ و صفحه‌آرایی: نشر گل آذین

شمارگان: ۵۰۰

قیمت: ۲۰۰۰۰ تومان

لیتوگرافی و چاپ و صحافی: ادوبی

شابک: 978-622-6352-38-3

E-mail: GOL_AZIN@YAHOO.COM

WWW.GOLAZINPUB.COM

 golazinpub

تهران، خیابان انقلاب، خیابان ابوریحان، پلاک ۶۱، واحد ۳

تلفکس: ۷-۸۱۶-۶۶۹۷۰

حق چاپ محفوظ و متعلق به انتشارات گل آذین است. هرگونه اقتباس بدون مجوز کتبی از ناشر ممنوع و از طریق مراجع قانونی قابل پیگیری است.

فهرست

۷	مقدمه
۱۹	فصل اول / پیشه جامعه‌شناس
۳۹	فصل دوم / وهما و معرفت
۵۷	فصل سوم / شماره و د
۷۵	فصل چهارم / عادیوار و مید
۹۱	فصل پنجم / مانه، فلور و پیش
۱۰۹	یادداشت‌ها

مقدمه

روژه شارتی

پاریس، ۲۴ نوامبر ۲۰۰۹

وقتی که مصاحبه‌ها از سال ۱۹۸۸ با پیر بوردیو را می‌خوانم، نخستین چیزی که به ذهنم می‌رسد همان ویژگی‌های او از پنج مصاحبه‌ای است که در تلویزیون پخش شد: بوردیو کسی کوشا، شوخ طبع، و پرشور است. به اعتقاد من، شایستگی این کتاب که یک کتاب را این است که می‌توان شیوه تفکر بوردیو را به طرز بسیار اساسی در این گفتگوی سرزنده، و رها از لفافه که گاهی بر آن سایه می‌افکند، دنبال کرد، فارغ از این که آیا چنین توانی را کرسی وی در کلژ دو فرانس (۱) به او بخشیده یا مباحثات جدلی که این جامعه‌شناس در روزگار خودش عمیقاً در آن درگیر بوده است. این پنج مصاحبه، چون ایجاد ابهام در پیوستگی و انسجام اثری که نتیجه شروع با مقولات تحلیلی کسانی و ملی مشابه به تمایزی مهم است، ما را با بوردیویی به نسبت متفاوت آشنا می‌سازد، که کمتر در زندان نقش‌های انتخابی یا تحمیلی می‌ماند. یک بوردیوی شاد، پرشور، و منتقد دیگران و البته همچنین خودش: یک بوردیوی مطمئن از گسست‌های

۱. برای توضیحات بیشتر در مورد کلمانی که اعداد داخل پرانتز کنار آن‌ها آمده، به بخش یادداشت‌ها در آخر کتاب رجوع شود.

علمی که بر کارش اثر گذاشته است، و البته بوردیوی که همواره آمادگی گفتگو با رشته‌ها و رویکردهای دیگر را دارد.

به هنگام خواندن این گفتگوها نباید غافل شد که زمان در گذراست، و باید به تاریخ خاص انجام این گفتگوها توجه کرد. در سال ۱۹۸۷، فرنس کالچر^۱ که بعداً ژان مارین بورزیکس (۲) مدیر آن شد، از بوردیو خواست که در مجموعه «با لحنی آشکار»^۲ شرکت کند. اگر برای این گفتگوها موزخی را روی بی بود نشانده‌اند که نه مبتدی است و نه یکی از سرشناس‌ترین موزخان. خاطراتی و علاقه فکری من به بوردیو است، دوستی و علاقه‌ای که با حضور او در چندین برنامه که یکی از دوشنبه‌های هر ماه برای مجموعه «دوشنبه‌های مختص تاریخ»^۳ ساخته بودم - و هنوز هم ادامه دارد - ابراز شده بود (۳). برنامه‌ای که در فاصله زمانی کرناهی به دو کتاب وی - یعنی تمایز و منطق کنش (۴) - اختصاص یافته بود، وی را پای گفتگو با پاتریک فریدسون^۴ و جورج دویی^۵ نشانده افرادی که بوردیو از «تبعاً مبتنی بر احترام متقابل با آن‌ها لذت می‌برد» (۵). این برای من یکی از مهمترین خاطرات این برنامه‌ها است. زمانی که کتاب «تمایز» آماج حملات شدید بعضی موزخان قرار گرفت که توان فهم و درک درست آن را نداشتند، این گفتگو برخلاف آن‌ها نشان داد که هم موزخ و هم جامعه‌شناس باید مبارزه بر سر تقسیم‌بندی را که همچون مبارزات طبقاتی واقعی مهم است، درک کنند (اگر که در واقع بتوان آن‌ها را

1. France Culture

3. Les lundis de l'histoire

5. Georges Duby

2. voix nue

4. Patrick Fridenson

از هم جدا نمود)، و این که وانمودهای تقابلی از جهان اجتماعی، چنین جهانی را به همان صورتی که آن‌ها بیان کرده‌اند، درآورده است.

بوردیوی سال ۱۹۸۷ برای بسیاری از مردم نویسنده کتاب «تمایز» بود. توجه رسانه‌ای و جدی به این کتاب بوردیو را نزد روشنفکران و عموم مردم مطرح کرد (۶). اقبال از انتشار کتاب تمایز، بوردیو سابقه‌ای طولانی در ایفای نقش یک محقق و نگارش مجموعه‌ای از کتب سترگ و قابل توجه داشت (۷)، که مهمترین آن با کارهای منتشرشده‌ی مردم‌نگارانه‌اش در مورد کابالیا^۱ (۸)، تحلیل نظم ورزشی^۲ آنسه (۹)، پژوهش‌های جمعی در مورد کاربست‌های اجتماعی عکاسی (۱۰) و بازتاب از موزه (۱۱)، و تأملات نظری وی در مورد منطق کنش است. این خطوط اصلی به میچ وجه از سرزندگی شگرف تحقیق او که همیشه به روی موضوعات - بازورد، نی‌کاهد، تحقیقی که موضوعات متنوعی مانند سنجش افکار (۱۲)، استرئی‌های زناشویی (۱۳)، مد لباس (۱۴)، شیوه‌های ورزشی (۱۵)، و جامعه‌شناسی کارفمایان (۱۶) و اسقف‌های فرانسوی در کانون آن بود (۱۷). بعضی از این تحلیل‌ها که بعداً به صورت مصاحبه یا سخنرانی ارائه شده، در کتابی مختصر با نام «پرسش‌های جامعه‌شناسی»^۳ آمده است (۱۸). در دهه ۱۹۸۰، پس از انتصاب بوردیو به مقام استاد دانشگاه کلژ دو فرانس، سه کتاب در تحول فکری او به منزله یک جامعه‌شناس نقش مهمی داشتند: در سال ۱۹۸۲، «از چه چیزی بحث می‌کند»^۴ (۱۹)؛ در سال ۱۹۸۴، «انسان دانشگاهی»^۵ که بی‌شک دشوارترین کتاب او بود (۲۰) و، چند

۱. منطقه‌ای در شمال الجزایر

2. Questions de sociologie

3. Ce que parler veut dire

4. Homo Academicus

ماهی قبل از گفتگوی ما، مجموعه‌ای از قطعات که به صورت شفاهی ارائه شد، «چیزهایی که باید گفته می‌شد»^۱ (۲۱).

بوردیو از برنامه‌ی «بالحنی آشکار»، «قواعد هنر»^۲ را تدوین کرد (۲۲)، و در آن با اشتیاق از پیشبرد کارش در مورد مانه و فلورین سخن گفت. برخی از مقالاتی که به زبان انگلیسی منتشر شده بود، تأملات او در مورد ویژگی‌های خاص میدان‌های فکری و هنری را نشان داد (۲۳)، به همین نحو سخنرانی‌هایی نیز در دانشگاه بریستون در سال ۱۹۸۶ در مجموعه «سینارهای گاوس مسیح» در باب نقد^۳، و همچنین مطالعه‌ای در مورد هایدگر داشت، که در همان سال این مجموعه‌ها به صورت کتابی منتشر شد (۲۴). این بوردیویی است که بایستی در اینجا به او گوش سپرد، اگرچه در آن زمان نمی‌دانستیم که بعدها اشرافیت دولت^۴، تاه‌دیت پاسکالی^۵، سلطه مردانه^۶، و ساختارهای اجتماعی اقتصاد^۷ را خواهد نهشت^۸. بدون این که اشاره مستقیم‌تری به متون سیاسی منتشر شده همراه با «منطقی کنش»^۹ داشته باشیم (۲۶).

در مورد موزخان، برای درک مضامین مشخص موجود در گفتگوهای سال ۱۹۸۸ باید سه واقعیت را یادآوری کنیم. نخست از همه، تاریخ رشته‌ای بود که همچنان از سایر رشته‌ها عمومیت بیشتری داشت و شناخته شده‌ترین رشته خارج از همه رشته‌های علوم اجتماعی بود، نه تنها به خاطر کتاب‌های

1. Choses dites

2. Les Règles de l'art

3. Christian Gauss Seminars in Criticism

4. La Noblesse d'État

5. Méditations pascaliennes

6. La Domination masculine

7. Les Structures sociales de l'économie

8. Raisons d'agir

اساتید این حوزه، که گاهی پرفروشترین آثار هم بودند، بلکه همچنین به خاطر موفقیت کتاب‌های بزرگ چندجلدی که ناشران فرانسوی از قراردادن چنین آثاری در اختیار خریداران و مترجمان خرسند بودند. برای مثال، کتاب پنج جلدی «تاریخچه زندگی خصوصی»^۱ اثر فیلیپ آریس^۲ و جورج دویی^۳، که توسط «نسخ آستانه‌ای»^۴ بین سال‌های ۱۹۸۵ و ۱۹۸۷ منتشر شد، و در سطحی نسبتاً پایین‌تر، «تاریخچه نسخه فرانسوی»^۵، که من به همراه هنری ژان مارتین ویراستار آن بودم^۶ و چهار جلد آن توسط «پرومودیس»^۷ بین سال‌های ۱۹۸۲ و ۱۹۸۶ منتشر شد.

از سوی دیگر، نادان تلاش مورخان فرانسوی برای پرهیز از اصول تحلیلی منجر به سلطه - یا دست‌کم - «ایده فکری» - «مکتب آنال»^۸ گشته است، که نمود آن اولویت قائل شدن برای «تابع حجیم» برداشت کمی از آن منابع، و مجموعه‌سازی است. برای مثال، این «قابلیت فهم» که از خارج، و توسط گزاره‌های تاریخ خرد^۹ ایتالیایی، و همچنین از درون سنت آنال به چالش کشیده شده بود، جای خود را به رویکردهای دیگری داد، رویکردهایی که برای وانمودهای جمعی بیش از طبقه‌بندی‌های عینی، تنوعیص‌های منفرد بیش از توزیعات آماری، و استراتژی‌های آگاهانه بیش از عوامل تعیین‌کننده ناخودآگاه ارج قائل بودند. از این رو از نظر بوردیوین بحث‌ها - سی‌فابا بین اولویت سابق برای مجموعه‌ها و ساختارها، و توجه اخیر به کنشگران، یا توجه

1. Histoire de la vie privée

3. Georges Duby

5. Histoire de l'édition française

7. Annales

2. Philippe Ariès

4. Éditions du Seuil

6. Promodis

8. micro_history

به تفاوت و شباهت بین مقولات مورد استفاده مورّخ از یک سود و زبان خود کنشگران تاریخی از سوی دیگر بی‌تردید بسیار بیهوده است.

در نهایت، هرچند به صورتی همراه با ترس و تردید، اما تاریخ رشته خود را مورد پرسش قرار داد. برخی متون اصلی مربوط به پل وین^۱، میشل دو سرتو^۲، پریکوره^۳ (۲۷) که اختلاف زیادی با طرز تفکر بوردیو داشتند، تنش موجود میان جستجوی معرفت در این رشته و ضرورتی که برای فرم روایت نوشتن آن وجود دارد، را نشان دادند. برای برخی مورّخان، اگر نگوئیم برای کل این حرفه، این دلیل دیگری در فرار و پاشی احکام قطعی موروثی و انگیزه‌ای قوی برای تأمل نه تنها در ماهیت علمی رشته، خود، بلکه همچنین، و به طور برعکس، در مورد ظرفیت شناختی دانش فرام آورده، همانند کاری که بوردیو در مطالعه فلوربر انجام داد (۲۸).

به این ترتیب این مصاحبه‌ها فراموشی فراهم می‌آورد تا لحظه‌ای را به رابطه بوردیو با تاریخ و مورّخان اختصاص دهیم. غذا تند و تیز بود، بوردیو مورّخان را به خاطر تعمیم‌های بی‌جهت مقوله‌های تحلیل خود، پرسش اندک از ساخت اجتماعی و تاریخی تقسیمات و طبقه‌بندی‌هایی که آنها طبیعی می‌دانستند، ملامت می‌کرد. با این وجود و در همان حال، بوردیو به کار مورّخان خاصی اعم از فرانسوی و خارجی احترام می‌گذاشت، که در «مجموعه عقل سلیم»^۴ که مقالات پژوهش‌های علوم اجتماعی^۵ (۲۹)، یا در «مجموعه عقل سلیم»^۵ که

1. Paul Veyne

2. Michel de Certeau

3. Paul Ricoeur

4. pages of Actes de la recherche en sciences sociales

5. collection Le sens commun

برای «نسخه‌های نیمه‌شب»^۱ ویراستاری کرد، مورد استقبال سخاوتمندانه او قرار گرفتند (۳۰). من اندکی قبل از این مصاحبه‌ها مقاله‌ای را در «کنش‌ها»^۲ چاپ کردم (۳۱)، و با بورديو دو مرتبه درباره موضوع خوانش و تاريخ فرهنگي گفتگو کردم.

ساخت‌های جدلهایی که تا پیش از این بی‌سابقه بود، اولویت یافتن مجدد سیاست و فرد، که برخی افراد پیش از این به هنگام مناقشات ناشی از جشن‌های دوستانه سالنی انقلاب فرانسه ندای آن را سر داده بودند، و نیز رواج تاریخ ملی، بورديو با نقادانی که از تاریخ و موزه‌خانه واداشت، همانطور که در مصاحبه‌ای در سال ۱۹۲۵ به تاریخ آلمانی لوتز رافائل^۳ آمده است (۳۳). لحن او و نیز اتهاماتش دیگر سال ۱۹۰۸ نیست، لحنی بی‌رحمانه که در آن تنها از چند نفر چشم‌پوشی شده. تاریخ (درست‌کم تاریخ فرانسه) در این زمینه به یکسان محکوم شده است، به خاطر پذیرفتن هر گونه بازاندیشی انتقادی، تمایل به تقابل‌های دروغین، گرایش به فلسفه‌ی بازنمایی، گرفتن آثار کلاسیک علوم اجتماعی، و اولویت قائل شدن برای مباحثات حرفه‌شناسختی بیهوده به بهای بی‌توجهی به شیوه‌های تحقیقی که در واقع محاسن اصلی تاملات نظری هستند. فارغ از این که این قضاوت بی‌رحمانه را کاملاً درست یا غیرمسمفانه، دارای نیات بسیار خوب و یا بیش از حد نامعلوم بدانیم، نسبت به لحن نقاد اما دوستانه گفتگوی سال ۱۹۸۸ تغییرات بسیار کمی داشته است. درست به همین دلیل خوشحالم بتوانم بار دیگر آن لحظه باارزش از گفتگویی را که مدتی با سوء تفاهم و اجحاف لطمه دیده بود، از سر بگیرم. این چند گفتگو

با بورديو در «دوشنبه‌های مختص تاريخ» خاطرات درخشانى براى من خواهد بود، كه همانند ده سال پيش، محصول بحثى جدى اما دوستانه بود: از جمله، مصاحبه‌اى در مورد تأملات پاسكالى، كه از خاطره لويس مارين^۱ الهام گرفته بود، كسى كه از سال‌هاى مربوط به مدرسه عاليه اكولو نرمال دوست بورديو رد (۳۴)، يا در مورد سلطه مردانه، گفتگوى با آرتل فورگ در مورد رمز و راز شگفت‌انگيزى كه گاهى اوقات قوانين آئين جهان اجتماعى را شكسته و انكاز بسود و زجهاى غير منتظره را فراهم مى‌آورد (۳۵).

غير از لحاظ آرام اين پنج گفتگو، نبايد فراموش كرد كه با دلوپسى آشكار بورديو نيز همراه هستند، واپسى وى در تلاش براى درك مقاومت خشونت‌آمیز در برابر تحليل‌هايس [در صرناً از سوى مخالفانش] و درك تنش‌هاى كه مشخصه كار درباره فضائى اجتماعى اعم از جهان دانشگاهى يا جامعه به مثابه يك كل است، كه جامعه‌شناس خود به عنوان يك بومى در آن مشاركت مى‌كند - همانطور كه براى بورديو چنين بود: اين رو، براى او، وظيفه دشوار اما ضرورى اين رشته، زدودن سوء تفاهم‌هاى ازمين بخش است، كه موجب درك روشن‌ترى از مكانيسم‌هاى حاكم بر سلسله گران و زبردستان مى‌شود، اما بهاى آن سرخوردگى است. او معتقد است كه «جامعه‌شناسان» نه تنها براى ديگران بلكه براى خودش نيز تحمل ناپذير است، زيرا خود در اجتماعى واقع شده كه تحليلش مى‌كند. در حرف‌هاى بورديو شاهد نوعى «اسكيزوفرنى» دردناك هستيم (كلمه‌اى كه بورديو آن را به كار مى‌برد) كه محصول همين وضعيت است، وضعيتى كه بى‌شك در علوم اجتماعى بى‌همتا است، زيرا

سوژه‌ای که دانش را تولید می‌کند در همان حال پاره‌ای از ابژه‌ای است که باید شناخته شود.

کار جامعه‌شناس علی‌رغم باور به دشواری تداوم و فرض انشقاق خود، همچنین در لایه زیرین «آرمانگرایی عقلانی» که بنیان می‌نهد، قرار دارد. در واقع، تنها از خلال نشان دادن جبریتی که کنشگران جهان اجتماعی (از جمله خود جامعه‌شناس) را محدود می‌سازد، می‌توان راهی برای نقد ظواهر گمراه‌کننده را پدیدمآید. برای طرز فریبده‌ای خودآشکار، برای فروریختن محدودیت‌ها، بصری فرصت‌هایی برای هر شخص، حتی اگر همه نتوانند بدان دست یابند، راهی برای مبدل شدن به سوژه افکار خویش گشود. کار جامعه‌شناس چنانچه در ادامه تبدیل‌های کاذب (برای مثال، بین فرد و جامعه، بین توافق و کشمکش، بین امنیت ساختاره و ذهنیت کنشگران) نیفتد، در مقابل آنچه که نظم طبیعی امور [و نظم سلطه] به طور اجتناب‌ناپذیری تحمیل می‌کند، مکانیسم‌های دفاع از خود را نشان خواهد داد.

پیر بوردیو غرق در مسئولیت خود بود. این امر احساس تعهد و نیز رنج [همانطور که احتمالاً در این مصاحبه‌ها خواهید خواند] ستان برشوروی تا آن جا که ممکن باشد در این گفتگوی صمیمانه احیا می‌شود. و اعتماد وی به دانش را توضیح می‌دهد، دانشی که به تنهایی قادر به ساختن جهانی باشد، که دیگر چندان الزام آور نبوده و منبع ناامیدی نباشد.